

„Már napok óta hányódik az asztalomon Ágnes levele...”

MUTATVÁNY NEMES NAGY ÁGNES, LENGYEL BALÁZS, MÉSZÖLY MIKLÓS ÉS POLCZ ALAINE LEVELEZÉSÉBŐL*

A két házaspár – Nemes Nagy Ágnes (1922–1991) és Lengyel Balázs (1918–2007), illetve Mészöly Miklós (1921–2001) és Polcz Elaine (1922–2007) – baráti kapcsolata az ötvenes évektől egészen az írók haláláig tartott. A levelezés egy élethossziglan tartó barátság dokumentuma is, amely nemcsak háttérül szolgál mind a négy írói életműnek, hanem arra is rávilágít, hogy ezek – a baráti kapcsolatok közvetítésével és közegében – mely pontokon és milyen módon hatottak egymásra. Az irodalomtörténetnél jóval mélyebb, emberi dimenziókat is érintő, gazdagon rétegzett összefüggések hálózata rajzolódik ki e levelek és képeslapok oldalain.

A most közzétett levelek a Nemes Nagy Ágnes- és a Mészöly Miklós-hagyaték Petőfi Irodalmi Múzeumban található levelezés anyagából adnak ízelítőt. Négyük levelezésének teljes anyaga néhány írásuk újraközlésével kiegészítve önálló kötetben jelenik meg a Jelenkor Kiadó gondozásában.

A szövegközlésben a levelek fejlécében a levelezők nevei szerepelnek, valamint a levél e válogatás szerinti sorszáma. Alatta a tényleges vagy kikövetkeztetett dátum olvasható. Az utólag kikövetkeztetett dátumelem szögletes zárójelben áll. A kéziratos levelek közlése betűhű, az aláhúzásokra és egyéb levélírói jelölésekre is kiterjedően.

Ezúton is köszönjük Buda Attilának, Nagy Boglárkának, Kerek Verának, Lengyel Balázs özvegyének és a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársainak a levelek feldolgozásához nyújtott segítségét.

1. Mészöly Miklós és Polcz Elaine Lengyel Balázsnak és Nemes Nagy Ágnesnek

[1955. november vége]

[kéziratos levél, Kolozsvárról Budapestre, boríték nélkül]

[MM] Kedves Ágnes asszony, kedves Balázs úr, kizárólag az esős időnek köszönheti, hogy otthoni hírekkel megrakott leveletekre válaszolok... Íme –
Latortól értesültem,¹ hogy ti is éltek, sőt! Balázs nagyszerű előadásáról is beszámolt Laci.²
A jelenlevők listájából³ még ilyen-olyan következtetéseket is levontunk, s bizonyos optimista

* Sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta: Hernádi Mária és Urbanik Tímea

¹ Lator László (1927) költő, műfordító, esszéista. 1955. november 5-én Mészöly Miklósnak írt levelére utal, amely a Petőfi Irodalmi Múzeumban a Mészöly-hagyatékban található. Lator László lakott Mészölyék lakásában a távollétük alatt. *A bilincs a szabadság legyen. Mészöly Miklós és Polcz Elaine levelezése 1948–1997*, s. a. r. Nagy Boglárka, Jelenkor, Budapest, 2017. 184.

derű szállta meg idegenbe szakadt ismerőseiteket – s aztán még jobban érdekelni kezdtek az otthoni környülállások. (Ámbár képzeletünk azért túlzásokba mégsem esett.) Látatlanban gratulálunk az előadáshoz (Basch⁴ hivatott kritikáját majd úgyis meghalljuk otthon).

Én már bizony isten elfelejtettem a tollat forgatni (ezért is írok ceruzával). Henyén, de nyitott szemmel jár-kelek, s hát, ez is valami. Ali e pillanatban becsülettel ír egy bábdarabot; így mégiscsak művelünk valami irodalmat is.

És megint csak útra készülődünk. Rettentő rövid az idő, mert rettentő sokat akarunk markolni. Szóval: pár nap múlva megyünk Vízaknára, onnét én Bukarestbe; Egonnal⁵ egy jó mászós túrára, de csak ketten (a Bucsecsbe; 2400 méterig meg se állunk) Aztán Alival Szeben környékét járjuk be s egy kisebb túrát teszünk a Fogarasi-havasokban. Ne rémülözzetek; ha itt lennétek, titeket is menthetetlenül cipelnénk magunkkal.

Koca-fényképezésünk egy-két váratlan „műremekkel” szolgált; azok is, menthetetlenül be lesznek mutatva. Ijedelmes történetek kíséretében (mert olyan is akadt) Apropos: olaszországi, vonatállomási történetetek méltó párját produkáltuk Brassóban, majd szóban; a toll gyenge hozzá...

Hogy éltek? Regény készül-e?⁶ Az enyém bizony nyugszik.⁷ Laci levelében biztató hírt küldött a novellám sorsáról.⁸ Vajon igaz-e? Hiszen jólesnék, jól ám, – de nagyon mégse hiszek benne.

² Lengyel Balázs Mészölyéknek írt előző levelében (Budapestről Kolozsvárra, 1955. 11. 17. körül) ez áll: „Közben Jánosy Pistivel (Jánosy István [1919–2006] költő, műfordító) tartottunk közösen egy kis irodalmi estet az Eötvös Clubban (ez olyan budai Kossuth Club) ugyanis Ferenc (Jánosy Ferenc [1926–1983] festő) és néhány festő kiállította ott a képeit, s rávettek, hogy nyissam meg. Erre sajnos meg kellett írnom a megnyitót, mert az ember legyen pontos, ha borotvaélen táncol. Jó kis dolog lett, elismételtem a művészetről a régi és sárba taposott közhelyeket, mondhatom, volt akusztikájuk s utána Simonffy Margot ([1897–1959], előadóművész) szavalt Pista verseiből. Nagy sikere volt, ki kellett mennie a költőnek a tapsolók elé. Pista busa nagy feje, mint a holdvilág ragyogott. Hát ez volt a legkellemesebb sugárzás, az utóbbi hetekben.”

³ Ungvári Tamás, Kassák Lajos, Basch Lóránt

⁴ Basch Lóránt (1885–1966) irodalomtörténész, jogász, a Baumgarten Alapítvány kurátora. Miután a nővérei 1947-ben Rómába távoztak, Városmajor utca 48. alatti háza üresen maradt második emeleti lakásába hívta a Mészöly házaspárt. Az államosítás után, 1949-ben az illetékes kerületi lakásosztály kiutalta a Városmajor utcai lakást Mészölyéknek. Basch házában hosszabb-rövidebb ideig lakott többek között Domokos Mátyás (1928–2006) irodalomtörténész, szerkesztő és Fodor András (1929–1997) költő, műfordító is. Baschról és a házbeli életről szól Polcz Alaine *Egy ház, egy kor, egy személyiség* (Újhold-Évkönyv, 1989/1.), valamint az *Egy ház és lakói* című írása (*Éjjeli lámpa*, Jelenkor, Pécs, 1996.).

⁵ Kiss Egon Edgár (1919–1985) Polcz Alaine bátyja, jogász, fotóművész.

⁶ Lengyel Baláznak 1955-ben jelenik meg *Ezüstgaras* című ifjúsági történelmi regénye (Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest), illetve 56-ban második, átdolgozott kiadásban *A szebeni fiúk* szintén ifjúsági történelmi regénye (Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest, 1956).

⁷ A Mészöly-Polcz levelezés alapján valószínűsíthető, hogy a *Fekete gólya* című ifjúsági regényről lehet szó (Móra Könyvkiadó, Budapest, 1960). *A bilincs a szabadság legyen. Mészöly Miklós és Polcz Alaine levelezése 1948–1997.* 137, 164.

⁸ A *Csendes délután* című Mészöly-novella a Kortársban jelent meg (1957/2. 256–266).

Pistának⁹ beszámoltam egy-két itteni irod. tapasztalatomról; tán mesélte. Hát – majd erről is szóban bővebben.

Máris tervezünk januárban vagy februárban visegrádi beutalást¹⁰ – ti hogy álltok e téren? Vagy most is éppen ott üdültök? Ha rokoni megszállás alatt volnátok, Balázs menjen csak nyugodtan hozzánk; remélem, a fűtés már megoldódott a műteremben. Szilveszterre otthon leszünk, ha egyéb tervek nincs, együtt darvadozhatnánk. (Tudtommal jó szüret sikeredett otthon.)

Ha addig netán mégiscsak írjátok, írjatok nyugodtan a kolozsvári címre, onnét utánuk küldik a postát.

Nem tudjuk biztosan, hogyan jár, de másfél hét alatt biztos ideér. Üdv. és kézcsók – öleléssel Miklós

[PA]

Miklós majdnem fel akarja adni. Előző levelemet is elragadta mielőtt befejeztem volna. Ez nem baj! Annyiszor írtunk már és még csak egy képeslapot sem küldtetek!!! Nem viszek nektek azt, amit gondoltam... (És ha mégis viszem, úgy tesztek, mintha valami más volna.) Csók ölelés

Ali

Leőhely: PIM, NNÁ-hagyaték, Újhold 2.

2. Nemes Nagy Ágnes Mészöly Miklósnak és Polcz Alaine-nek

[Budapestről Kolozsvárra, 1955. december 2.]
[kézírásos levél, közös borítékban a 7. levéllel]

Kedves Gyerekek!

Mikor megértettük Miklós leveléből, hogy a Bucsecsre megy, 2400 méterig – csak egymásra néztünk Balázssal és elsápadtunk a borzalomtól. Annyit menni! Fölfelé! Két lábon, mint a rucsa! S amikor nem is muszáj... Nem, ez nem a mi elpuhult izmainknak való. Megfogadtuk, hogy nem megyünk a Bucsecsre, se sehová. Ámbár, ha lehetne – man Kann nie wissen.¹¹

Csoda sokat utaztok Ti. Le, föl, város, vidék, mindenféle. Remélem, valóban csodákat beszéltek. Nézzétek meg jól azokat a gyönyörű szebeni házakat, meg Kolozsvárt a Házsongárdot, meg, hogy milyen ruhadarabokba öltöznek a székeltek. Bár Balázs erre nézve pontos leltárt készített múlt levelében – t. i., hogy mi kell neki a könyvéhez.

⁹ Simon István (1926–1975) költő, műfordító, 1957-től a Kortárs egyik alapítója és szerkesztője, 1964 és 1971 között főszerkesztője. Lásd még az említett beszélgetés bővebb leírását: *A bilincs a szabadság legyen. Mészöly Miklós és Polcz Alaine levelezése 1948–1997*. 183.

¹⁰ A Magyar Írók Alapjának alkotóháza volt Visegrádon. E levelezés alapján Nemes Nagyék 1955 és 1958 tavaszán voltak ott.

¹¹ Magyarul: „sose lehet tudni.”; Következő évben négyen tesznek egy közös utazást Erdélyben. Nemes Nagy Ágnes útinaplója erről az utazásról: *Erdélyi út, 1956* (Holmi, 1995/6–7., jegyz. Lengyel Balázs).

Mi itt mostanában izgatottan, nyűglődve s mégis valahogy apadtan élünk, Balázs valóságos idegbeteg, kiabál, vicsorog – ami újdonság nála. Múltkor bemutatták¹² a *Szent Johannát* (a Shaw-félt) Cipi¹³ fordításában,¹⁴ föl kellett öltözni, s elmenni. Ez már magában megrázó volt; ruha... Reaktiváltam egy tízéves csipkeruhámat (már rég húgocskámnak adtam, mert neki kell ilyesmi a szereplésekhez). Egész este sírtunk (Cipi is), a színpad olyan fura, s olyan régen láttunk ilyesmit. Járnak-kelnek hosszú köntösben, beszélnek, kiabálnak, hányják- vetik a tagjaikat s nem is szégyellik. Csakugyan megrendítő a színház. Különben minden szép volt, a színészek fütyülnek a szövegre, majd ők megmutatják Shaw-nak, hogy mit kell mondani színpadon. Közben bolondok és gyerekesen komolyan veszik a dolgot, sikoltoznak, megrendülnek. Fura egy népség.

Talán színdarabot is kéne írni. Csak túlságosan ősi, barbár műfaj, még most is olyan commedia dell' arte szerű. Cipi teljesen fel volt dűlva, napokig barna szemhéjjal járkált. Fúrja nagyon a színpad s idegesen rángatja azt az ángolna-fejét.

Más műfajokban is próbálkozom – fene gette. Utószót írtam a *Cid*hez,¹⁵ ami mégiscsak megjelenik mostanában. Összeolvastam egy halom Corneille-irodalmat, s aztán kezdődött a harmónika. Mert hosszú az utószó, mert rövid, ezt húzzam ki, azt tegyem bele, sürgősen fűzöm hozzá még öt mondatban, hogy miért nagy nemzeti dráma a *Cid*, Jászai Mari nem kell, de jobban hangsúlyozzam Richelieu-t. No, képzelhetitek. Megfogadom, hogy... nem fogadom. Csak sokat dühöngtünk s igen rövid idő alatt, persze. Mert ugye, minden holnapra kell. Így a dühöngést úgy vettem be, három nap alatt, mint egy kúrúra való ultraseptylt. Erős szer.

Idáig nagyon jól elbeszélgettem Veletek (sajnos mindig én beszéltem), de most kezdek ideges lenni, hogy hol a fenébe vannak Balázs meg Anyu,¹⁶ aki most nálunk van. Állítólag szemorvoshoz mentek. De ennyi ideig? Csak nincs valami baj? Szegény Anyu. Ismeritek az ő vékony kis madárkaságát, most nem is lát jól.

A lap-ügy.¹⁷ Állítólag mégis megjelenik a lap, s benne Balázs kritikája¹⁸. Mert zűrök voltak, s vannak. Ma telefonált Gyurka,¹⁹ hogy őszerinte megjelennek. A novelláról nem tudok, sajna. Talán Balázs ír valamit az ügyről – ha megbízhatók az értesülései. Jó volna!

¹² Bernard Shaw Ottlik Géza által fordított, *Szent Johanna* című darabját 1955. november 25-én a Magyar Néphadsereg Színházában mutatták be Ruttkai Évával és Pálos Györggyel a főszerepekben Egri István rendezésében.

¹³ Cipi: Ottlik Géza (1912–1990) író, műfordító.

¹⁴ *Szent Johanna. Történelmi színmű*, ford.: Ottlik Géza, utószó, jegyz.: Benedek András, Új Magyar Kiadó, Budapest, 1956 (Világirodalmi Kiskönyvtár sorozat).

¹⁵ Pierre Corneille: *Cid*, ford. és utószó: Nemes Nagy Ágnes, Új Magyar Kiadó, Budapest, 1956.

¹⁶ Feltehetően Lengyel Balázs édesanyja, Lengyel Sándorné Gonda Irén (1884–1969). Nemes Nagy Ágnes édesanyja, Nagy Jolán 1951-ben hunyt el.

¹⁷ Valószínűleg a Vigilia megjelenéséről van szó. 1949-től a lap példányszámát és terjedelmét drasztikusan csökkentették, az írásokat cenzúrázták, a szerkesztőket és munkatársakat folytonosan zaklatták. 1956 után a lap szerkesztéséből akkor már oroszlanrésztt vállaló Rónay Györgyöt erőszakkal eltávolították a laptól, s csak 1969-ben térhetett vissza a szerkesztőségbe. LB és NNÁ a Vigilia ötvenes éveiről emlékezik. Lengyel Balázs: *Ötvenes évek*, Vigilia, 1985/2. 104–105; NNÁ: *Akácfaék*, Vigilia, 1985/2. 105–107.

¹⁸ Lengyel Balásznak sem 1955-ben, sem 1956-ban nem jelentek meg saját néven írásai a Vigiliában. Az 1956-os első számtól új „rovat” kezdődött a lapban *Az olvasó naplója* címmel, amelynek szerzőjét

Szeretnénk szilveszterezni, s szeretnénk beutalódni januárban. Jöjjetek már. Ámbár ezt nem is illik mondani. Képzelem, milyen havas-szagotok lesz. És szép lesz a karácsonytok. Legyen is!

Csók, üdv: Ágnes

Címzés: Molnár Miklós, Cluj, Mikes Kelemen u 16.,
Románia. Feladó: Lengyel Balázs, Budapest XII., Kékgolyó u. 2/A
Lelőhely: PIM, Mészöly Miklós-hagyaték

3. Lengyel Balázs Mészöly Miklósnak és Polcz Alaine-nek

Budapestről Kolozsvárra, 1955. december 5.
[kézirásos levél, közös borítékban a 6. levéllel]

Kedves Gyerekek! Ugye írhatok én is egyszer ceruzával? – Már napok óta hányódik az asztalomon Ágnes levele, hát én is hozzátoldom a magamét sebtében, hadd menjen el, ne itthon prezentáljuk Nektek. Szóval először, ami fontos. A *Művelt Nép*²⁰ igen elismerőleg írt a *Három pillangóról*,²¹ név szerint megdicsérve Miklóst és Jékelyt, a *Magyar Nemzetben*²² Sebestyén írt a kötetről, de név szerint csak Réz Verát dicséri. Eltettem számotokra. A *Dunántúltól* most már pénzt is kaptam 150 ft-t, remélem, hogy mégis megjelenik a szám (ezt biztosan senki nem tudja) Szóval ez honorárium, vagy fájdalomdíj – ki tudja? Nagyon örülnék, ha Nagyszebent, Vízaknát, Nagy-Küküllő völgyét, Segesvárt kicsit megnéznétek nekem. Vagy ezt már írtam? Néhány hegynév, épületnév, – szóval, amivel couleur locale-t lehet csinálni. Itthon nincs semmi újság, semmi jó. Igen csendben élünk, ha hagynak. Pénze senkinek sincs. Ezt olyan vigasztelének írom. Jánosy Pista Nexőzik,²³ én leszerződöm végül is a Mátyás kori regényre,²⁴ s közben lefordítom Mörrike *Mozart prágai utazása*²⁵ című kis művét. Úgy megy az élet, vaslogikával, mint az évszakok. Már készítem a kérvényt, a szokásos januári beutaláshoz. Kérem,

csak csillaggal jelölték. A rövid recenziók olyan könyveket szemléltek, amelyekről Lengyel is szívesen írhatott, az 1956/4. számban „az olvasó” Nemes Nagy Ágnes *Cid*-fordításáról közölt méltatást.

¹⁹ Rónay György (1913–1978) költő, író, műfordító, 1945-től a Vigilia szerkesztőbizottságának tagja, 1969-től haláláig a lap felelős szerkesztője.

²⁰ A Népművelési Minisztérium 1950-ben alapított havi folyóirata.

²¹ *A három pillangó. Óvodások meséskönyve*, vál. és szerk.: Réz Vera, Ifjúsági Kiadó, Budapest, 1955. A kötet több Mészöly-mesét, -átdolgozást tartalmaz: *Tíz kicsi barát; Kerekecske dombocská; A hős egér; A naplopó medve; Nagytakarítás a napnál; A kesztyű; A ládikó; Dínom-dánom lakoma; Icinke-picinke; Reggel a tanyán; A meglepetés; Az egér farkincája; A róka, a farkas, meg a tyúk; A vadgalamb és a szarka; Kutya-macska barátság; Az olló; A sövény-túró kiskakas; Félig nyúzott bakkecske; Kádár apó szerencséje; Az öt kismacská; Hogyan járt Guru a Dunaparton; Huncutka; A csökönyös nyulacská; Hovámész; Csuszi csiga.*

²² A *Magyar Nemzetben* Sebestyén György neve alatt „Hol volt, hol nem volt...” *Böngészés a karácsonyi gyermekkönyvek között* 1955. december 4-i számában. A *három pillangó* című kötetről szóló részt Károlyi Amy jegyzi.

²³ Martin Andersen Nexő: *Szürke fény*, ford. Jánosy István, Új Magyar Könyvkiadó, Budapest, 1956.

²⁴ Lengyel Balázs: *Ezüstgaras*, Ifjúsági Kiadó, Budapest, 1955.

²⁵ Eduard Mörrike: *Mozart prágai utazása*, ford. Lengyel Balázs, ill. Rogán Miklós, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1957.

kedves Alap, én egy kis velencei beutalást is szeretnék! No így. „Szómát, ha mondom, segít a gondon”²⁶ – de mi legyen ez a szóma? Az alkohol nekem speciel nem tetszik, amellet meg is rövidíti ezt a kis itt-tartózkodást. A mi lelki alkatunknak az a baja, hogy mint a csecsemők, mindig valami jót, jót és jót szeretnének. Borzasztó telhetetlen az ember. Már gyanakszom, hogy a barátait is azért tartja, hogy valami jót adjanak neki. (Ez biztos!) Ezt fenyegetésként írom. Így gyertek haza, szépen, üdén, jó történetekkel! És majd veszekedjete, hogy ki mondja el, Ali vagy Miklós. Mert ezt is szeretem. Már hallom is Ali hangját... „Mondjam el, vagy Te mondod el –” No így. Szeretettel ölel mindkettőtöket (a szokásos kölcsönösségi keret terhére)

Balázs

1955. XII. 5.

Lelőhely: PIM, Mészöly Miklós-hagyaték

²⁶ Utalás Aldous Huxley *Szép, új világ* című regényéből ismert bódítószere: „Szóma, ha mondom, segít a gondon, egy-két kőbcenti helyre biccenti”.